

УДК 332.133.44 : 332.142.6

**СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНИЙ КЛАСТЕР ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ КОМУНАЛЬНОЇ СФЕРИ**<http://orcid.org/0000-0001-6952-4003>

Меліхов Андрій Анатолійович, д.е.н., доцент, зав. кафедри економіки підприємств, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь, melihov_a_a@pstu.edu, +380502938382;

Дьяченко Вікторія Русланівна, студентка кафедри економіки підприємств, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Маріуполь, dyachenkovr@gmail.com, +380678823258

Andriy Melikhov, Doct. Of Science, Associate Professor, Head of The Department of Economics of Enterprises, State Higher Educational Institution “Priazovskiy State Technical University”, Mariupol, melihov_a_a@pstu.edu, +380502938382;

Viktoria Dyachenko, student of the Department of Economics of Enterprises, State Higher Educational Institution “Pryazovskiy State Technical University”, Mariupol, dyachenkovr@gmail.com, +380678823258

A. Melikhov, V. Dyachenko. Social oriented cluster as an instrument for sustainable development of communal economy enterprises.

The approaches to understanding the concept of a socially oriented cluster are analyzed in the article. It was determined basing on the system approach that a socially oriented cluster is a regional system of interacting organizations and institutions of various branches of economy and forms of ownership whose activities contributes to solving social problems, to ensure sustainable socio-economic development of territories and to improve the competitive position of cluster-participator enterprises based on using innovative technologies. A clusterization ensures the integration of communal services into a regional economy and promotes for increasing of enterprises' competitiveness in this sphere.

The polycomponent model of the socially oriented cluster in the city of Mariupol is proposed. As an area of cluster activity city improvement, tourism and ecology were chosen. Companies in the field of city improvement will provide comfortable living conditions for the population. Planting the territory will contribute to improvement of the ecology of industrial city. Mariupol is located on the seafloor and it is attractive for tourists. City improvement and solving environmental problems will increase the flow of tourists to the city, and the development of tourism will initiate the increase of small and medium businesses.

The socially oriented cluster will contribute to development of the infrastructure, improvement of the ecological state of environment, rational use of the resources, development of the communal economy and tourist potential, increase of the investment attractiveness, growth of the living standard and in general increase of competitiveness of the city of Mariupol.

Меліхов А.А., Дьяченко В.Р. Соціально орієнтований кластер як інструмент забезпечення сталого розвитку підприємств комунальної сфери

У статті проаналізовано підходи до розуміння сутності соціально орієнтованого кластера. На основі системного підходу визначено, що соціально орієнтований кластер - це регіональна система взаємодіючих організацій та установ різних галузей господарювання та форм власності, діяльність яких сприяє вирішенню проблем соціальної сфери, забезпеченню сталого соціально-економічного розвитку територій та покращенню конкурентних позицій підприємств-учасників кластера на основі використання інноваційних технологій. Кластеризація забезпечує інтеграцію комунального господарства у регіональну економіку та сприятиме підвищенню конкурентоспроможності підприємств цієї сфери. Запропоновано полікомпонентну модель соціально орієнтованого кластера у місті Маріуполі. У якості напрямів діяльності кластера обрано благоустрій, туризм та екологію. Підприємства сфери благоустрою забезпечать комфортні умови для життя населення. Озеленення території сприятиме покращенню стану екології промислового міста. Маріуполь розташований на морському узбережжі та є привабливим для туристів. Благоустрій та вирішення екологічних проблем збільшить приплив туристів до міста, а розвиток туристичної сфери ініціює зростання малого та середнього бізнесу. Соціально орієнтований кластер сприятиме розвитку інфраструктури, покращенню екологічного стану довкілля, раціональному використанню ресурсів, розвитку комунальної сфери і туристичного потенціалу, підвищенню інвестиційної

привабливості, зростанню рівня якості життя й у цілому підвищенню конкурентоспроможності міста Маріуполя.

Мелихов А.А., Дьяченко В.Р. Социально ориентированный кластер как инструмент обеспечения устойчивого развития предприятий коммунальной сферы.

В статье проанализированы подходы к пониманию сущности социально ориентированного кластера. На основе системного подхода определено, что социально ориентированный кластер - это региональная система взаимодействующих организаций и учреждений различных отраслей хозяйствования и форм собственности, деятельность которых способствует решению проблем социальной сферы, обеспечению устойчивого социально-экономического развития территорий и улучшению конкурентных позиций предприятий-участников кластера на основе использования инновационных технологий. Кластеризация обеспечивает интеграцию коммунального хозяйства в региональную экономику и способствует повышению конкурентоспособности предприятий этой сферы. Предложена поликомпонентная модель социально ориентированного кластера в городе Мариуполе. В качестве направлений деятельности кластера выбраны благоустройство, туризм и экология. Предприятия сферы благоустройства обеспечат комфортные условия для жизни населения. Озеленение территории будет способствовать улучшению состояния экологии промышленного города. Мариуполь расположен на морском побережье и является привлекательным для туристов. Благоустройство и решение экологических проблем увеличит приток туристов в город, а развитие туристической сферы инициирует рост малого и среднего бизнеса. Социально ориентированный кластер будет способствовать развитию инфраструктуры, улучшению экологического состояния окружающей среды, рациональному использованию ресурсов, развитию коммунальной сферы и туристического потенциала, повышению инвестиционной привлекательности, росту качества жизни и в целом повышению конкурентоспособности города Мариуполя.

Постановка проблеми. Сфера житлово-комунального господарства (ЖКГ) є однією з стратегічно значимих галузей української економіки і відіграє величезну соціальну роль, забезпечуючи нормальні умови життя населення через надання житлово-комунальних послуг. Зарубіжний досвід свідчить, що чим вище рівень розвитку країни, тим комфортнішими є умови проживання населення. Тобто між рівнем соціально-економічного розвитку країни і станом її ЖКГ існує тісний зв'язок. Від функціонування ЖКГ залежить не тільки життя і здоров'я громадян, але й економічна безпека країни. Тому актуальним питанням сьогодення є створення сприятливих умов забезпечення сталого розвитку житлово-комунального господарства за допомогою ефективних напрямів та інструментів. Серед інноваційних механізмів розвитку сфери ЖКГ одним з перспективних є використання кластерного підходу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні та практичні аспекти формування кластерів отримали значного розвитку завдяки роботам ряду провідних закордонних та вітчизняних вчених, зокрема, А. Маршала [1], М. Портера [2], А. Шашитка [3], М. Войнаренка [4], В. Геєця [5], С. Соколенка [6] та ін. Дослідження використання кластерного підходу для розвитку соціальної інфраструктури, у тому числі, житлово-комунальної сфери, знайшли відображення в працях С. Баженова [7], Н. Гришковой [8], А. Іванова [9], А. Мельникова [10], І. Морозова [11] та ін.

Незважаючи на широку кількість наукових робіт, присвячених кластеризації соціальної сфери, не до кінця вирішеним є ряд питань: не повністю розкрито поняття соціально орієнтованого кластера, здебільшого науковці розглядають сутність конкретних соціальних кластерів (туристичних, охорони здоров'я, тощо), а кластерам у комунальній сфері не приділяється достатньо уваги

Метою статті є дослідження ролі кластерів у сфері житлово-комунального господарства, деталізація поняття та розробка полікомпонентної моделі соціально орієнтованого кластера.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом в Україні відбувається усвідомлення значущості кластерного підходу у вирішенні питань розвитку регіональної економіки. У більшості випадків кластери застосовуються для вирішення завдань модернізації, технологічного розвитку, реалізації інновацій і залучення інвестицій [10].

В сучасних умовах господарювання сталий розвиток регіону асоціюється зі збалансованим саморозвитком, джерелом забезпечення якого служить людський капітал,

збереження і нарощування якого в даний час утруднено. Про це свідчать негативні тенденції демографічних процесів в країні; спостерігається зниження якості освітніх послуг середніх і вищих навчальних закладів; у сфері культури відзначається зміна суспільних цінностей, що обумовлює розшарування суспільства; проблеми у секторі житлово-комунального господарства впливають на зниження рівня життя населення. Крім того, існують серйозні проблеми з фінансуванням розвитку соціально важливих сфер, обумовлені їх низькою інвестиційною привабливістю.

Вирішення зазначених проблем обумовлює необхідність формування нових підходів до створення кластерів, функціонування яких націлене на інтенсивне вирішення соціально-економічних проблем регіону з метою забезпечення його сталого розвитку.

Одним з чинників сталого розвитку регіону А. Мельников розглядає соціально орієнтований кластер, під яким він розуміє регіональну систему взаємодіючих і взаємодоповнюючих організацій, що забезпечує поліпшення стану соціальної сфери та надає безпосередній вплив на збереження і інтенсивне нарощування джерел збалансованого соціально-економічного саморозвитку території [10]. Автор вважає, що підприємства, які входять до складу соціального кластеру не обов'язково мають взаємодоповнювати один одного – це буде залежати від складу учасників кластеру та конкретних напрямів його діяльності.

Н. Грішкова визначає соціальний кластер як інтегровану безліч установ та організацій соціальної сфери будь-яких форм власності, що діють в руслі стратегії соціально-економічного розвитку на основі використання інноваційних інформаційно-комунікаційних технологій [8]. Це визначення, на наш погляд, не є коректним, оскільки до складу соціального кластеру можуть входити підприємства не тільки соціальної сфери.

Отже, у якості соціально орієнтованого кластеру слід розуміти регіональну систему взаємодіючих організацій та установ різних галузей господарювання та форм власності, діяльність яких може сприяти вирішенню проблем соціальної сфери, забезпеченню сталого соціально-економічного розвитку територій та покращенню конкурентних позицій підприємств-учасників кластера за рахунок використання інноваційних технологій.

Оскільки ЖКГ займає за значимістю та обсягом одне з провідних місць в економіці соціальної сфери, то у цій сфері розглядається поняття житлово-соціальних кластерів. В якості важливого механізму реструктуризації ЖКГ А. Іванов пропонує формування кластерів як ключового елементу господарювання, консолідації науково-технічного і кадрового потенціалів комунальної сфери, посилення в ній конкуренції, стимулювання інноваційної діяльності та масштабного технологічного оновлення [9].

На думку І. Морозова кластери в житлово-комунальній сфері - це групи територіально розташованих і сусідніх, взаємопов'язаних організацій і об'єктів, що характеризуються спільністю і націленістю діяльності на житлово-комунальне обслуговування споживачів і взаємодоповнюють один одного. Кластер в житлово-комунальній сфері сприяє створенню спонукаючих мотивів для формування інфраструктури нового бізнесу. Можливості кластера для розвитку малого і середнього бізнесу реалізуються за рахунок використання наявного в ньому потенціалу фахівців, фінансових структур та інвесторів, що надають більш пільгові умови фінансування, а також за рахунок більш низьких бар'єрів входу і ризиків. Соціальна складова житлово-комунального кластера створює потенціал узгодження інтересів виробників, приватного бізнесу і населення, що виступає в ролі замовника і контролера якості житлово-комунального обслуговування [11].

А. Баженов під житлово-соціальним кластером розуміє локальну горизонтально розподілену сукупність взаємопов'язаних учасників фінансової, соціальної, інвестиційної та економічної діяльності, здійснення якої на основі узгодження інтересів сторін має забезпечити раціональне використання житлово-соціальних активів, відповідальне надання життєво важливих послуг, оптимізацію системи розрахунків, комплексне

впровадження інноваційних технологій. Застосування кластерних принципів дозволить встановити відкрите і взаємовигідне співробітництво всіх учасників кластерного об'єднання на основі балансу соціальних та економічних інтересів [7].

Таким чином, для запобігання подальшій деградації житлово-комунальна сфера повинна інтегруватися в регіональну і муніципальну економіку та перетворитися в конкурентоспроможний житлово-соціальний кластер, переставши бути дотаційною галуззю [7].

У промисловому місті створення соціально орієнтованого кластера може охоплювати одразу декілька напрямів, адже як конкурентоспроможність економіки, так і рівень життя населення, залежать не тільки від рівня житлово-комунальних послуг.

На прикладі міста Маріуполя пропонується створення полікомпонентного соціального кластера, орієнтованого на три напрями: благоустрій, туризм та екологія. Схему кластера зображено на рисунку 1.

Рис. 1 – Загальна схема соціально орієнтованого кластера у місті Маріуполі (розроблено на основі [12, 13]).

У напрямі благоустрою території ключову роль матимуть комунальні підприємства, що сприятиме зростанню комфортних умов для життя населення і зовнішньої привабливості міста.

Маріуполь розташований в Приазовській рекреаційній зоні Донецької області. Азовське узбережжя має особливу привабливість для туристів, які віддають перевагу відпочинку на морському узбережжі. Тому однією з пріоритетних сфер розвитку може стати туризм.

Питання екології є особливо актуальним для міста, і тому впровадження заходів, які б покращили стан навколишнього середовища, сприятиме й зростанню конкурентоспроможності міста.

Створення соціально орієнтованого кластера за вказаними напрямками відіграватиме значну роль у реалізації стратегії розвитку міста, яка має на увазі такі завдання, як:

- комфортність і безпека міста для його жителів;
- створення умов для постійного зростання інвестицій, як основи подальшого стабільного економічного розвитку;
- збалансоване і комплексне вдосконалення якості життя;
- розвиток туристичного потенціалу міста;
- удосконалення процесу управління життєдіяльністю міста;
- створення яскравого впізнаваного образу міста, який би цінували його жителі і

знали потенційні гості [14].

Участь у роботі кластера дасть його учасникам наступні можливості:

- створення синергетичного ефекту в економіці;
- максимально ефективно використання наявних ресурсів;
- взаємний обмін знаннями, ідеями, впровадження нових технологій;
- зростання іміджу учасників кластера, підвищення лояльності населення до підприємств-учасників.

Діяльність соціально орієнтованого кластера у місті Маріуполі буде спрямовано на покращення інфраструктури міста, екологічного стану навколишнього середовища, розвитку комунальної сфери, туристичного потенціалу міста, підвищення інвестиційної привабливості міста, сприяння розвитку малого та середнього бізнесу (у т.ч., сфери розваг), зростанню рівня якості життя населення м. Маріуполя та прилеглих територіальних утворень й у цілому підвищенню конкурентоспроможності міста як одного з центрів економіки Сходу України.

Висновки. За результатами проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

1. Дістало подальшого розвитку визначення поняття соціально орієнтованого кластера як регіональної системи взаємодіючих організацій та установ різних галузей господарювання та форм власності, діяльність яких сприяє вирішенню проблем соціальної сфери, забезпеченню сталого соціально-економічного розвитку територій та покращенню конкурентних позицій підприємств-учасників кластера на основі використання інноваційних технологій.

2. Розглянуто роль кластерів у сфері житлово-комунального господарства. Кластеризація ЖКГ сприятиме вирішенню проблем, пов'язаних із цією сферою господарювання, створить мотиви для розвитку інфраструктури нового бізнесу.

3. Запропоновано полікомпонентну модель соціально орієнтованого кластера для міста Маріуполя. Діяльність кластера за напрямками благоустрою, туризму та екології створить передумови для зростання інвестиційної привабливості міста, сприятиме розвитку комунальних підприємств та туристичного потенціалу, покращенню стану навколишнього середовища, активізує розвиток малого і середнього бізнесу, створить комфортні умови для життя населення та підвищення його привабливості для туристів.

Список використаних джерел:

1. Маршалл А. Принципы экономической науки / А. Маршалл. – В 3-ох т. – М.: Изд-во "Прогресс", 1993.
2. Портер М. Конкуренция / М. Портер; [пер. с англ.]. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2005. – 608 с.
3. Шаститко А.Е. Кластеры как форма пространственной организации экономической деятельности: теория вопроса и эмпирические наблюдения / А.Е. Шаститко // Теория экономических исследований. – 2009 – № 2. с.9-31
4. Войнаренко М.П. Кластери в інституційній економіці: монографія / М.П. Войнаренко. – Хмельницький: ХНУ, ТОВ «Триада-М», 2011. – 502 с.
5. Гесць В. Кластери і мережеві структури в економіці – тема досить цікава, але на сьогодні ще до кінця не вивчена...// Економіст. – 2008. – № 10. С. 10-11.
6. Соколенко С.І. Кластери в глобальній економіці / С. І. Соколенко. – К. : Логос, 2004. – 848 с.
7. Баженов С.И. Кластерный подход к развитию жилищно-коммунального хозяйства региона / С.И. Баженов // Экономика региона. – 2012. - №1. – с. 271-274.
8. Гришкова Н.С. Региональная составляющая модернизации организационно-экономического механизма ЖКХ (на примере Республики Адыгея) : дисс. ... канд. экон. наук : 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством: региональная экономика» / Гришкова Наталья Сергеевна. – Майкоп, 2016. – 185 с.
9. Иванов А.Р. Реструктуризация сферы услуг жилищно-коммунального хозяйства РФ : автореф. дисс. канд. экон. наук : 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством: экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами (сфера услуг)» / Иванов Андрей Робертович. – М., 2012. – 27 с.

10. Мельников А.Е. Социально ориентированный кластер как фактор устойчивого развития региона : автореф. дисс. канд. экон. наук : 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством (региональная экономика)» / Мельников Андрей Евгеньевич. – Пермь, 2011. – 26 с.
11. Морозов И.В. Жилищно-коммунальные кластеры как основа повышения эффективности системы управления ЖКХ в процессе ее реформирования / И.В. Морозов // Транспортное дело России. – 2006. - №12. – с.85-86.
12. Трофимова О.М. К вопросу о формировании инновационных кластеров в региональной экономике / О.М. Трофимова // Вопросы управления. - 2010. - №2. - с. 9.
13. Жансагимова А.Е. Формирование туристского кластера в условиях развития инновационных процессов в экономике Республики Казахстан: дисс. ... доктора филос. наук : 6D090200 «Туризм» / Жансагимова Аягоз Ержановна. – Республика Казахстан, 2013. – 133 с.
14. Мариуполь: Стратегія 2021 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт міської ради. – 2017. – Режим доступу: <http://mariupolrada.gov.ua/ru/page/strategija-rozvitku-2021>

References

1. Marshall, A. (1993), *Principy ekonomicheskoy nauki [Principles of Economics]*, in 3rd ed, Progress, Moscow, Russia.
2. Porter, M. (2005), *Konkurenciya [Competition]*, Williams, Moscow, Russia.
3. Shastitko, A.E. (2009), “On the problem of innovative clusters development in the regional economy”, *Teoriya ekonomicheskikh issledovaniy*, vol. 2, pp. 9-31.
4. Voynarenko, M.P. (2011), *Klastery v instyutysiyniy ekonomitsi [Clusters in the institutional economy]*, Triada-M, Khmelnytskyi, Ukraine
5. Heiets', V. M. (2008), “Clusters and network structures in the economy - the topic is rather interesting, but today it is not fully understood yet...”, *Economist*, vol. 10, pp. 10-11.
6. Sokolenko, S.I. (2004), *Klastery v hlobal'niy ekonomitsi [Clusters in the global economy]*, Logos, Kyiv, Ukraine
7. Bazhenov, S.I. (2012), “Cluster approach to the development of housing services and public utilities in the region”, *Ekonomika regiona*, vol. 1, pp. 271-274.
8. Grishkova, N.S. (2016), “Regional component of modernization of the organizational and economic mechanism of housing and communal services (on the example of the Republic of Adygea)”, *Abstract of Ph.D. dissertation, Economics and management of the national economy: regional economy*, L.N.Gumilyov Eurasian National University, Maikop, Russia.
9. Ivanov, A.R. (2012) “Restructuring of the sphere of housing and communal services of the Russian Federation”, *Ph.D. Thesis, Perm State University, Moscow, Russia*.
10. Mel'nikov, A.E. (2011), “Socially-oriented cluster as a factor of sustainable development of the region”, *Ph.D. Thesis, Perm State University, Perm, Russia*.
11. Morozov, I.V. (2006), “Housing and communal clusters as a basis of increase efficiency of the housing management system in the process of its reforming”, *Transportnoe delo Rossii*, vol. 12, pp. 85-86.
12. Trofimova, O.M. (2010), “On the problem of innovative clusters development in the regional economy”, *Voprosy upravleniya*, vol. 2, p. 9.
13. Zhansagimova, A.E. (2013), “Formation of a tourist cluster in the conditions of development of innovative processes in the economy of the Republic of Kazakhstan”, *Abstract of Ph.D. dissertation, Tourism*, L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.
14. Official site of the city council (2017) “Mariupol': Stratehiia 2021”, available at: <http://mariupolrada.gov.ua/ru/page/strategija-rozvitku-2021> (Accessed 28 November 2017)

Ключові слова: соціально орієнтований кластер, житлово-комунальне господарство, сталий соціально-економічний розвиток, полікомпонентна модель, конкурентоспроможність, рівень життя населення, екологія

Ключевые слова: социально ориентированный кластер, жилищно-коммунальное хозяйство, устойчивое социально-экономическое развитие, поликомпонентная модель, конкурентоспособность, уровень жизни населения, экология

Keywords: socially-oriented cluster, housing and communal services, sustainable socio-economic development, polycomponent model, competitiveness, living standard of population, ecology

Перевірено на плагіат системою: <https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/3461109>